

مشروطیت*

سید حسن تقی‌زاده

قریب نیم قرن از ایامی می‌گذرد که ملت ایران از خواب دیرین نیمه‌بیدار بلند شده و برای تغییر اصول حکومت کهن جنبشی نمود. انزجار از بی‌ترتیبی و اغتشاش ادارهٔ مملکت، پریشانی امور، ظلم و بی‌حسابی عمال دولت در اولیای امور جسمانی و روحانی، و وزیدن نسیمی از جانب مغرب به وسیلهٔ روابط و مراودات ایران با ممالک اروپا و مخصوصاً انقلاب عظیم (روسیه پس از جنگ روس با ژاپن) عاقبت حرکتی به این کهنه‌بنای پوسیده داد و به همدستی تجار کم و بیش باخبر از دنیا و بعضی علمای منور و خیرخواه و عامهٔ پیرو آنها قیامی بر ضد کاخ استبداد به عمل آمد.

آنان که اوضاع قبل از مشروطیت را ندیده یا درست به زندگی اجتماعی آن دوره توجه کافی نکرده‌اند، با کمال بی‌قیدی و مسامحه و عدم تقیّد به حقیقت، گاهی در مقام شکایت از یک جریان ناگوار و وضعی نامطلوب، زبان به مبالغه در

---

*. متن سخنان سید حسن تقی‌زاده (۱۲۵۷ تا ۱۳۴۸ ش) در روز چهاردهم مرداد ۱۳۳۴، به مناسبت

سالروز انقلاب مشروطیت، از رادیو ایران. روانش شاد باد.

به نقل از: مقالات تقی‌زاده، به اهتمام ایرج افشار، ج ۱، تهران، ۱۳۴۹.

انتقاد می‌کشایند و مشروطیت را استخفاف نموده، دوره حاج میرزا آقاسی یا آغامحمدخان یا حتی گاهی حکومت چنگیز و چنگیزیان را بر وضع فعلی خود ترجیح می‌دهند. چنین حرفی بقدری واهی است که اگر خداوند در مقابل چنین کفران نعمت، بدترین مجازاتها را به آن قوم بدهد و همه نعمتهای خود را از آنان سلب کند به مقتضای عدل الهی عمل کرده است.

مشروطیت نه چنان نعمت عظیمی است غیرقابل قیاس به اصول حکومت عهد سابق که بتوان مزایای آن را کمابینگی سنجد. گاهی بعضی افراطها در عمال حکومت دموکراتیک و بعضی از آنان که به ناحق خود را نماینده ملت نامیده‌اند در بعضی ادوار و یا بی‌اعتدالی‌ها و خشونت‌های صاحبان قدرت عهدی که دوره مشروطیت شمرده شده، دل‌های مردم عدالت‌دوست و ترقی‌طلب را تاریک کرده و می‌کند، لکن تا اساس مشروطیت پایدار است این تحکّمات جابرانه بعضی قلدرها یا غارت بیت‌المال مملکت از طرف ارباب حل و عقد از صغیر و کبیر و یا فساد عمومی در ادارات مملکتی را باید موقت شمرد و ابداً قیاس‌پذیر با وضع عهد ملیجک و خواجه‌سرایان حرم و حکام جور و استبداد مطلق تاریک مخالف ترقی و عدالت آن زمان که اصول اداره قرون وسطایی تا آغاز قرن چهاردهم یعنی ۷۰ سال پیش ادامه داده شده بود نبوده و نیست.

مشروطیت نوری بود که از افق سعادت ایران دمید و مؤسسین آن همیشه مستحق قدردانی و یاد خیر بوده و خواهند بود. از حیث مجاهدت برای بیداری مردم و مشتعل نگاه داشتن آتش مقدس انقلاب نام مرحوم سید جمال‌الدین واعظ و ملک‌المکلمین و میرزا جهانگیرخان و از جهت کمک روحانی و معنوی و نفوذ عظیم برای حمایت مشروطیت سه نفر مجتهدین نجف مرحوم حاج میرزا حسین

تهرانی و آخوند ملا کاظم خراسانی و آقا شیخ عبدالله مازندرانی و دو پیشوای تهران مرحوم آقا سید عبدالله بهبهانی و آقا میر سید محمد طباطبایی، و از لحاظ مجاهدت و مبارزه مسلح و جانفشانی برای این اساس نام ستارخان و حاج علیقلی خان بختیاری و سران اردوی مجاهدین از سمت گیلان مرحوم سردار محیی و میرزا علی محمدخان و یپرمان، و از مبارزین مجلس اول نام مرحوم مستشارالدوله و حاج میرزا ابراهیم‌آقای تبریزی و امثال آنان در تاریخ سیاسی و اجتماعی این کشور زنده خواهد بود.

بزرگترین چیزی که امروزه برای ما لازم و توجه به آن ضروری است اجتناب از افراط و تفریط به سوی راست و چپ است و اگر اعتدال را با وجود دولت ثابت و با قدرتی در حدود قانون و رژیم دموکراتیک هرچه به حقیقت نزدیکتر بهتر بتوانیم نگاه بداریم امید است روزبه‌روز کارها در مجرای صحیح بقدر امکان جریان و استقرار یافته، آینده روشنتر از گذشته بشود.